

ایران ورجاوند

مجله ایران‌شناسی | سال ۲ | شماره ۳ | پاییز و زمستان ۱۳۹۸ | ۳۰۰۰۰ تومان

- ◆ کوزه فقاع: تقسیری دشوار بین متون تاریخی و شواهد باستان‌شناسی
- ◆ ملاحظاتی درباره هنر متأخر ساسانی: سرستون‌های منقوش تاق بستان
- ◆ هویت‌شناسی و بررسی باستان‌شناختی بافت تاریخی روستای تیغدر قاین
- ◆ شاهکاری سرگردان در پستو: ابریق برنجی موزه باستان‌شناسی شهر زنجان
- ◆ بررسی باستان‌شناختی بخش‌های زهان و شاسکوه شهرستان زیرکوه خراسان جنوبی
- ◆ اهوره مزدا و شاپور دوم؟ یادداشتی بر سنگ‌نگاره دبهیم‌ستانی اردشیر دوم در تاق بستان

ایران ورجاوند

ایران ورجاوند زنده است

مجله ایران شناسی

سال ۲ | شماره ۳ | پاییز و زمستان ۱۳۹۸ |

| شماره ثبت مجله: ۸۰۶۸۸ | شماره ثبت نشان: ۲۹۶۲۹۸ |

ا صاحب امتیاز و مدیر و سردبیر: دکتر شاهین آریامنش |

امدیر داخلی: هوشنگ رستمی |

نشان مجله ایران ورجاوند برگرفته از گچبری ساسانی یافت شده از تیسفون عراق مربوط به دوره ساسانی است. داستان این گچبری به سال‌ها پیش بازمی‌گردد هنگامی که اسکار رویتز باستان‌شناس آلمانی همراه گروهش در سال ۱۹۲۹ میلادی در تیسفون در محدوده ساختمان بزرگی با نام معارید در حدود ۳ کیلومتری تاق کسری و ۱/۷۵ کیلومتری شمال دهکده سلمان پاک به کاوش‌های باستان‌شناسی پرداخت که در این کاوش‌ها از محلی که سپس تر خانه معارید ۶ نام گرفت شماری صفحه‌های گچبری گرد به دست آورد که در میان آنها صفحه‌گردی با دو بال گشوده شده از روبه‌رو وجود داشت که این دو بال، نشانی به شکل هلال ماه را دربر گرفته‌اند. این گچبری هم اکنون در موزه برلین آلمان نگهداری می‌شود.

تهران، صندوق پستی: ۵۶۹-۱۴۵۱۵

www.iranvarjavand.ir

Iranvarjavand@hotmail.com

۰۹۳۹۵۹۶۹۴۶۶

همه حقوق این اثر برای ایران ورجاوند محفوظ است. تکثیر، انتشار، چاپ و بازنویسی این اثر یا بخشی از آن به هر شیوه همچون رونوشت، انتشار الکترونیکی، ضبط و ذخیره روی سی دی و چیزهایی از این دست بدون موافقت کتبی و قبلی مجله ایران ورجاوند ممنوع است و متخلفان بر پایه قانون «حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ایران» تحت پیگرد قرار خواهند گرفت.

| با همکاری گروه پژوهشی باستان‌کاوی تیسافرن |

”سیاهه“

مقاله

- اهوره مزدا و شاپور دوم؟ یادداشتی بر سنگ‌نگاره دیهیم‌ستانی اردشیر دوم (۳۷۹-۳۸۳ م) در تاق بستان
۴ برونو اورلت، ترجمه سجاد بهرامیان
- ملاحظات دربارۀ هنر متأخر ساسانی: سرستون‌های منقوش تاق بستان ا متنو کمپارتی، ترجمه شاهین آریامنش
۲۰ شاهکاری سرگردان در پستو: ابریق برنجی موزه باستان‌شناسی شهر زنجان ا علی نوراللهی
۳۴ کوزه فقاغ: تفسیری دشوار بین متون تاریخی و شواهد باستان‌شناسی استفان پرادینس، ترجمه محسن سعادت
۶۴ بررسی باستان‌شناختی بخش‌های زهان و شاسکوه شهرستان زیرکوه خراسان جنوبی ا محمد فرجامی، علی اصغر
۷۴ محمودی‌نسب
- هویت‌شناسی و بررسی باستان‌شناختی بافت تاریخی روستای تیغدر قاین ا علی اصغر محمودی‌نسب، اسماعیل
معروفی اقدم

درگذشتگان

- ۱۲۰ رابرت دایسن ... آرشاک ایروانیان

پیشخوان

- ۱۲۱ افول و سقوط شاهنشاهی ساسانی و ... آرشاک ایروانیان

گزارش

- ۱۲۵ نکوداشت استاد رضا مستوفی فرد ا آرشاک ایروانیان
- نخستین همایش دوسالانه بین‌المللی انجمن علمی باستان‌شناسی ایران، برهمکنش‌های فرهنگی، پیوست و
۱۳۱ گسست
- ۱۳۶ هفدهمین گردهمایی سالانه باستان‌شناسی ایران
- بیانیه جامعه باستان‌شناسی ایران درباره نصب دوربین‌های مدار بسته در محل کار کارشناسان باستان‌شناسی
۱۴۲

هویت‌شناسی و بررسی باستان‌شناختی بافت تاریخی روستای تیغدر قاین

علی اصغر محمودی نسب*، اسماعیل معروفی اقدم**
*دانشجوی دکتری باستان‌شناسی دانشگاه بابلسر، گرایش دوره اسلامی
**دانشجوی دکتری باستان‌شناسی دانشگاه محقق اردبیلی، گرایش دوره اسلامی

چکیده

ضرورت بررسی و شناسایی همه جانبه بافت شهرها و روستاهای قدیمی از اهمیت زیادی برخوردار است. معماری بافت‌های قدیمی مناطق مختلف ایران نشان از فرهنگ و تمدن ایران زمین و اسنادی مصور از تاریخ و نمودهای محسوس هویت و تجربه نیاکان ما محسوب می‌شوند. برخورداری ایران از اقلیم‌های مختلف آب و هوایی موجب شده است که بافت‌های مناطق مختلف ایران تحت تأثیر اقلیم این مناطق شکل بگیرد. از آنجا که بخش عمده‌ای از مساحت کشور ایران را نواحی گرم و خشک دربرمی‌گیرد؛ بافت شهری و روستایی در این مناطق متناسب با اقلیم گرم و خشک به وجود آمده است، به گونه‌ای که جواب‌گوی نیازهای ساکنان آن باشد. بافت‌های این مناطق به صورت کاملاً یکدست و درون‌گرا و با توجه به نیاز ساکنان این مناطق ساخته شده و فضاهای معماری مسکونی دارای قسمت‌های مختلفی است که بتواند در فصل تابستان و زمستان آسایش ساکنان را برطرف کند. نگارش مقاله حاضر از طریق مطالعات میدانی و به روش پیمایشی در محل با رویکرد تاریخی-فرهنگی به مطالعه و بررسی بافت تاریخی روستای تیغدر در شهرستان قاین پرداخته و در این راستا به دنبال اهداف زیر است: دریافت منطق چیدمان بناها و بررسی هویت تاریخی-فرهنگی آثار باستانی موجود در بافت روستای تیغدر بازسازی بخش از بین رفته بافت قدیم شهری و محله‌ای تیغدر در دوره صفوی

واژه‌های کلیدی: تیغدر، قاین، بافت، اقلیم، معماری، تزیینات

مقدمه

با توجه به گسترش فضاهای شهری و روستایی بخش اعظم آن از میان برداشته شده است و تنها با گذشتن از بافت تاریخی‌ست که می‌توان گوشه چشمی به این آثار هنرمندانه انداخت. بافت تاریخی شهرها و روستاها آثار گرانبهایی هستند که فرهنگ معماری بومی کشورمان

شناخت هویت اصیل هر جامعه از کنکاش در معماری و آثار کهن آن قابل دستیابی است. این آثار اغلب نه تنها جنبه زیباشناختی با خود به همراه داشته، بلکه از لحاظ کاربردی در زندگی مردم نقش بسزایی را ایفا کرده که امروزه

را در خود دارند. شهر و روستا نوعی فرهنگ پدیداری است و بافت قدیم جلوه‌های مادی و معنوی آن را در خود به نمایش می‌گذارد. از این منظر سکونت‌گاه‌های اسلامی تماماً دارای بافت قدیمی با اجزای مشابه است که بیانگر هویت اسلامی، تعامل فرهنگی و پیشینه‌های تاریخی یکسان است.

وجود اقلیم‌های مختلف در ایران موجب شده است که تأثیر آن را در شکل‌گیری بافت شهری و روستایی دید و از آنجایی که بخش اعظم ایران در اقلیم گرم و خشک شکل گرفته است، ویژگی‌های آب و هوایی این منطقه به ویژه گرمای شدید در تابستان، سرمای خشک در زمستان، بارندگی کم، بادهای شدید، پوشش گیاهی کم و... سبب گشته تا بافت‌های این منطقه نیز تحت تأثیر این اقلیم ساخته شده است. همچنین مناسب بودن موقعیت جغرافیایی به ویژه آب و خاک جهت کشاورزی تأثیر اساسی در شکل‌گیری و توسعه بعدی این بافت‌ها دارد.

بافت قدیمی تیغدر هسته اصلی و مرکزی این روستا را شامل می‌شود. قرارگیری این روستا در شهرستان قائن خراسان جنوبی به لحاظ اقلیم و جغرافیای گرم و خشک آن، موجبات بروز و نمود عناصر و ویژگی‌هایی متناسب با این اقلیم و جغرافیا در بافت تاریخی آن شده است. در این روستا به دلیل کمبود بارندگی و در نتیجه کمبود چوب سقف ساختمان‌ها به شکل طاق یا گنبد و باخشت خام و گل ساخته شده و در نتیجه بافت تاریخی آن به صورت کاملاً یکدست و درون‌گرا و با توجه به نیاز ساکنان ساخته شده است. در بافت تاریخی روستای تیغدر فضاهای معماری مسکونی دارای قسمت‌های مختلفی است که بتواند در فصل تابستان و زمستان آسایش ساکنان را بر طرف کند. عناصر بافت تاریخی تیغدر

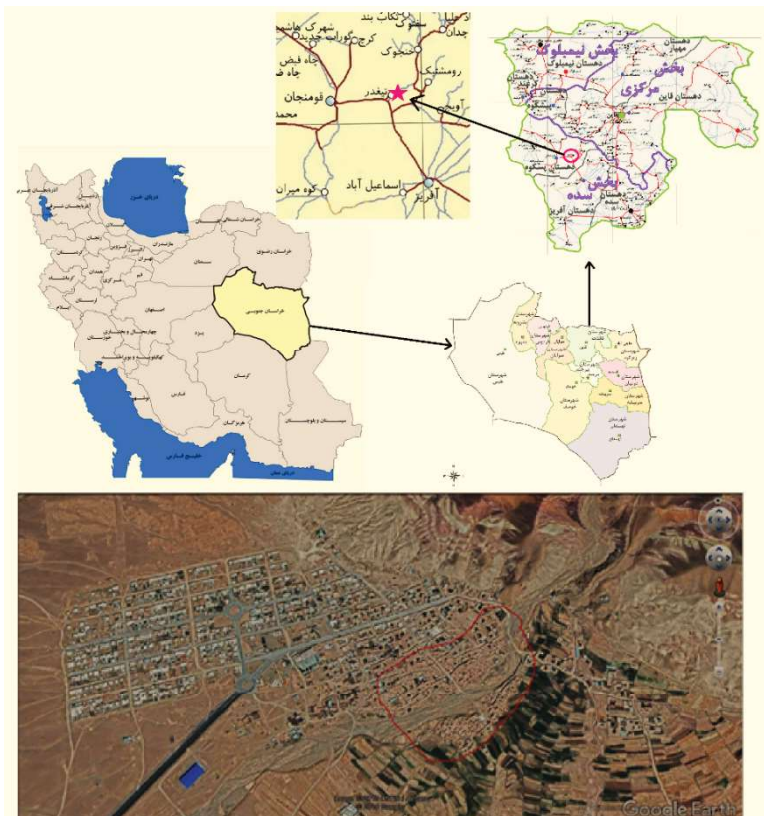
هر کدام دارای عملکردی متفاوت بوده و نحوه ارتباط این عناصر با یکدیگر و محل وقوع آن‌ها به اهمیت هر عنصر و عملکرد آن در زندگی روستایی وابسته بوده است. با توجه به عدم توجه مسئولان و ساخت و سازهای چندین دهه اخیر، متأسفانه قسمت عمده این بافت تاریخی از بین رفته است.

روش پژوهش: این مقاله با رویکرد نظری تاریخ فرهنگی نگاشته شده و هدف از آن دریافت منطق چیدمان بناها و بازسازی بخش از بین رفته بافت قدیم روستایی و محله‌ای تیغدر در عهد دوره صفوی است. در این تحقیق با توجه به ماهیت موضوع، ترکیبی از روش‌های توصیفی، تحلیلی و پیمایشی مورد استفاده قرار می‌گیرد. بنابراین ضمن بررسی متون و منابع، به بررسی‌های میدانی در بافت قدیم روستای تیغدر و بازشناسی و مکان‌یابی کامل آن پرداخته شده است.

پیشینه پژوهشی بافت قدیم روستای تیغدر
در رابطه با بافت قدیم روستا تاکنون مطالعه و تحقیق ارزشمندی صورت نگرفته و تنها در گزارش بررسی باستان‌شناختی بخش سده، شهرستان قاینات، گزارش کوتاه از بعضی بناهای بافت (مسجد، آب انبار و آسیاب) تهیه شده است که این گزارش اکنون در آرشیو اداره کل میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری خراسان جنوبی موجود است (قلی‌نژاد، ۱۳۹۵). به همین دلیل این پژوهش بیشتر به فعالیت‌های میدانی نگارندگان این مقاله متکی بوده است.

وجه تسمیه روستای تیغدر

درباره وجه تسمیه روستای تیغدر اهالی محلی

نقشه ۱. روستای تیغدر در نقشه تقسیمات سیاسی کشور و تصویر ماهواره‌ای که بافت قدیم روستای تیغدر با خط قرمز مشخص شده است (نگارندگان، ۱۳۹۸)

روستای تیغدر و در ۴۰ کیلومتری جنوب غربی شهرستان قاین قرار گرفته است. این بافت از لحاظ موقعیت جغرافیای براساس (UTM) در طول و عرض ۳۷۱۵۳۶۷ / ۰۶۸۱۶۲۳ و ارتفاع ۱۵۲۱ متر از سطح دریا قرار گرفته است (تصویر ۱). دسترسی به بافت قدیم روستای تیغدر از طریق جاده ورودی روستا و ادامه آن به سمت شمال شرق روستا امکان‌پذیر است.

تعریف بافت

بافت ترکیب در هم رفته شده‌ای است که عوامل زیادی در آن دخالت دارد. ارگانیزم آن

معتقدند که جلوی در قلعه روستای تیغدر را در قدیم با سنگی شبیه به تیغ در شب و زمان خطر مسدود می‌کردند و این را یکی از دلایل نام‌گذاری روستا می‌دانند، یکی از دلایل دیگر نام‌گذاری روستا، قرارگیری بافت قدیم روستا در حاشیه و لبه رودخانه بوده است که دلیل دوم منطقی‌تر به نظر می‌رسد.

موقعیت جغرافیایی بافت قدیم روستای تیغدر

بافت قدیم روستای تیغدر در استان خراسان جنوبی، در شهرستان قاین، بخش سده و

تصویر ۱. بافت قدیم روستای تیغدر - دید از شمال (عکس از حسین جوان، ۱۳۹۸)

درونی شهر است؛ آنچه را که به شهر در دوران تغییرات و تحولات اضافه می‌شود، بافت قدیمی می‌نامیم. بخش میانی در حاشیه بافت قدیم نه به کندی بافت قدیم و نه با سرعت شکل گرفته است.

معرفی بافت قدیم روستای تیغدر

بافت قدیم روستای تیغدر در حاشیه یک رشته کوه کم‌ارتفاع که در شمال و شرق بافت قدیم امتداد دارد و در جلوی آن دشتی وسیعی قرار گرفته قرار دارد. این بافت با طول ۳۸۰ و عرض ۲۵۰ متر و چسبیده به بافت جدید روستا که در غرب آن ایجاد شده، قرار دارد. بافت روستای تیغدر در جهت شمال شرقی به جنوب غربی در دو طرف یک رودخانه شکل گرفته است و عرض آن از شمال شرقی به جنوب غربی بیشتر می‌شود. این بافت در مسیر جاده آسفالتی اصلی شهر بیرجند به قاین و سمت شمال آن قرار دارد. از جمله دلایل اصلی شکل‌گیری روستای تیغدر در گذشته قرارگیری این روستا در یک محیط جغرافیایی مناسب از لحاظ منابع آب و حاصلخیزی زمین آن در گذشته به طوری که اکثر زمین‌های کشاورزی آن از گذشته تا به امروز

منعکس‌کننده تمایلات سیاسی، اجتماعی و در عین حال نیازهای مادی و تکنیکی است (توسلی، ۱۳۶۰: ۱۴۰) و از تاروپودهای تشکیل دهنده یک واحد یک‌پارچه‌ای است که با کم و زیاد شدن یکی از این تار و پودها یکپارچگی و وحدت و شکل خود را از دست داده و به شکل ناموزون درآمده و حتی می‌تواند به فروپاشی کل مجموعه منجر شود (عمرانی و اسمعیلی سنگری، ۱۳۸۵: ۱۱۳). بافت تاریخی و قدیمی هر شهر به‌مثابه شناسنامه فرهنگی آن شهر بوده و می‌تواند پیشینه و قدمت شهر و تمدن کهن آن را نشان دهد (همان: ۱۱۱). بافت‌های قدیمی و فرسوده، بافت‌هایی هستند که در فرآیند زمان طولانی شکل گرفته و تکوین یافته و امروزه در محاصره فناوری گرفتار شده‌اند و به‌لحاظ ساختاری و عملکردی دچار کمبود گشته و اغلب جواب‌گوی نیاز ساکنان خود نیستند (حبیبی و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۶). به‌طورکلی آن بخش از شهرهای ایران را که تا عهد قاجار شکل گرفته‌اند، می‌توانیم بافت قدیم بنامیم. منظور زمانی است که هنوز تغییرات و تحولات تکان دهنده و دگرگون‌کننده دوران پهلوی اول شروع نشده است. این بخش، بافت قدیم همان بخش

تصویر ۲. بافت قدیم روستای تیغدر- دید از شمال شرق (عکس از حسین جوان، ۱۳۹۸)

تصویر ۳. بافت قدیم روستای تیغدر- دید از جنوب شرق (عکس از حسین جوان، ۱۳۹۸)

این بافت‌های تاریخی در سیر تحول خود ضمن انطباق با شرایط موجود ساخت و بافت ارگانیک خود را حفظ نموده و آن را در پهنه شهر و روستا نگه داشته‌اند؛ به گونه‌ای که امروزه به عنوان قلب آن شهر و آبادی از لحاظ فعالیت‌های مختلف محسوب می‌شود.

بافت قدیم روستای تیغدر در اقلیم گرم و خشک ایران شکل گرفته است. به هم‌دلیل آب و هوا به عنوان مهم‌ترین عامل در شکل‌گیری عناصر بافت آن، تأثیر داشته است (تصویر ۱، ۲ و ۳). مجموعه‌های شهری و روستایی در مناطق گرم و خشک فشرده و متراکم است و از نفوذ گرمای تابشی به داخل مجموعه جلوگیری می‌کند. دیوارهای کوتاه لبه بام‌ها، علاوه بر این که خانه‌ها را از انظار محفوظ می‌دارد و مانع

به کشت زعفران اختصاص یافته است. علاوه بر قنات آب به احتمال زیاد رودخانه‌ای که از وسط روستا عبور می‌کند در گذشته به عنوان یک منبع آبی مناسب در شکل‌گیری روستا نقش داشته است. به دلیل عبور رودخانه‌ای فصلی از مرکز بافت قدیم روستا، بافت قدیم روستا در دو طرف رودخانه قرار گرفته است. این طور می‌توان گفت که شکل‌گیری بافت تاریخی و شهری و روستایی بدون طراحی و بدون نقشه‌ای مشخص در طول زمان شکل گرفته است و شکل‌گیری آن براساس موارد مختلفی از جمله شرایط جغرافیایی، اقلیمی، وجود هسته اولیه مذهبی، نظامی، اداری، اقتصادی، وجود محورهای مواصلاتی و یا مناسبات اجتماعی ظهور می‌کنند و سالیان متمادی به حیات خود ادامه داده‌اند و بسیاری از

تصویر ۴. گذر اصلی بافت قدیم روستا که از وسط بافت عبور می‌کند و در دو طرف آن فضاهاى مسکونی ساخته شده است (عکس از حسین جوان، ۱۳۹۸)

اقلیمی از مواد و مصالحی استفاده کرده‌اند که با محیط خود سازگاری داشته باشد و با ساختن جرزها و دیوارهای ستبر خشتی به راحتی نفوذ سرما و گرما را به داخل بنا، سد سازند.

بیشتر خانه‌های مسکونی در نواحی گرم و خشک از بیرون همه ساده بوده و تزئینات عمده بیشتر متوجه بخش داخلی بنا است، به طوری که خانه ثروتمند از فقیر قابل تشخیص نیست و تنها بخشی از قسمت بیرونی داری تزئین بود و آن هم ورودی به خانه بود. از لحاظ ارتفاع هم تا حدودی در یک سطح ساخته می‌شد. که در موارد نامنی مورد توجه قرار نگیرد (سلطانزاده، ۱۳۶۸: ۳۷۶). بافت قدیم روستای تیغدر با توجه به شواهد موجود در سه دوره شکل و گسترش یافته است. دوره اول: مربوط به شکل‌گیری بافت است که جنبه دفاعی آن مورد اهمیت بوده است و جنوب شرقی روستا را دربرمی‌گیرد. مرحله دوم: مربوط به توسعه بافت به سمت شمال و غرب بافت در آن طرف رودخانه است. مرحله سوم که آخرین مرحله از توسعه بافت است در سمت غرب و در امتداد بافت مرحله دوم انجام می‌شود. در ذیل به معرفی عناصر بافت قدیم

مناسبی است، در مقابل باد نامطلوب، روی بام‌ها و کوچه سایه می‌اندازد و کوچه‌ها و حیاط را گودتر می‌کردند. این بسته بودن گود و پر سایه بودن تماس مجموعه را با گرمای خارج کم می‌کند. از جمله دیگر عواملی که از تابش آفتاب جلوگیری کرده، می‌توان به رنگ روشن کاهگل، شکل گنبدی خانه، دیوار و پوشش ضخیم بام‌ها می‌توان اشاره کرد (توسلی، ۱۳۶۰: ۶۰). بافت روستای تیغدر تا حد زیادی متناسب با محیط طبیعی و شرایط اقلیمی است. کاهش سطوح تابش‌پذیر، کوچه‌های پر پیچ و خم و پر سایه (تصویر ۴) با دیوارها و خانه‌هایی که از سه جهت با خانه‌های دیگر احاطه شده و تنها یک ضلع آنها در معرض تابش خورشید قرار داشته، همه از فضای به نسبت وسیع مستطیل شکل برخوردارند. در میان صحن حوضی قرار دارد که اطراف آن درخت‌هایی کاشته شده، این خانه‌ها با وجود گرمای شدید تابستان و بادهای سوزنده کویری و سرمای نفوذکننده زمستان، در هر دو فصل از چنان ویژگی‌هایی برخوردارند که می‌توانند راحتی و هوای مطبوعی را به ساکنانشان ارزانی بدارند. معماران بومی با توجه به شرایط

تصویر ۵. بقایای معماری قلعه بافت قدیم روستای تیغدر (نگارندگان، ۱۳۹۶)

روستای تیغدر می‌پردازیم:

قلعه: این قلعه در جنوب شرقی روستا قرار دارد و به قلعه پایین (یا قلعه پایین ده) یا قلعه قنبری معروف است، لفظ قلعه به دلیل این است که این مجموعه از نظر دفاعی نسبت به سایر قسمت‌های بافت به صورت فشرده‌تر و محصور و دارای شکل منظمی نیست و بر خلاف قلعه‌ها که دارای دیواری به دور خود هستند، این قلعه از قرارگیری یکسری بناهای مسکونی دو و یا سه طبقه متصل به هم و کمترین ورودی منتهی به آن، جنبه دفاعی و قلعه مانند گرفته است و کوچه‌های داخل این قلعه به نحوی پر و پیچ خم و اصولی ساخته شده که اگر شخصی برای اولین بار وارد آن شود، دچار سردرگمی می‌شود و این یکی از خصوصیات امنیتی بافت این قلعه است. بعضی کوچه‌های داخل قلعه به دلیل دو طبقه بودن بناها این مجموعه به صورت سرپوشیده است (تصویر ۵). یکی از این راهروهای سرپوشیده با نام محمد بیگ آسی معروف بوده است. در داخل این مجموعه مسجد و دو حوض انبار ساخته شده است که مسجد بروی

گنبد حوض انبار قرار داشته و از آب، حوض انبارها در زمان نیاز و محاصره قلعه مورد استفاده ساکنان قلعه قرار می‌گرفته است. ورودی اصلی قلعه در ضلع شرقی آن قرار دارد، با این وجود ورودی‌های دیگری به قلعه نیز از جمله در غرب قلعه وجود دارد. همچنین پنجره‌های مسکونی با ابعاد کوچک و رو به محیط اطراف جهت علاوه بر روشنایی اطاق‌ها جهت دیده‌بانی نیز کاربرد داشته است. خانه‌های این مجموعه در دو و یا سه طبقه ساخته شده است و دارای تزیینات زیبایی همچون نقاشی و کاربندی است. در بعضی از اطاق‌های داخل قلعه و همین طور بافت خمره‌های بزرگی جهت ذخیره آذوقه دیده می‌شود. پوشش اکثر فضاها مسکونی قلعه به صورت ضربی و گنبدی است. با وجود این در بعضی از قسمت‌های از پوشش طاق جناغی و طاق و تویز استفاده شده است و یکی از دلایل اصلی این پوشش علاوه بر استحکام و مقاوم بودن آن، زیبایی این پوشش نیز بوده است. می‌توان این طور بیان کرد که این مجموعه به‌عنوان قدیم‌ترین نقطه روستا بوده است و روستا

تصویر ۶. نمای کلی ایوان از مسجد بافت قدیم روستای تیغدر (عکس از حسین جوان، ۱۳۹۸)

محیطی در شهرها و محلات مسلمانان است (همان: ۳۴۵). مسجد بافت قدیم روستای تیغدر، با کارکرد مذهبی و عام‌المنفعه بوده است و در راستای شمال شرقی و جنوب غربی با ابعاد ۱۱ × ۱۳/۵ متر ساخته شده است. ورودی اصلی آن در ضلع شمال شرقی بناست که دارای ایوانی کم ارتفاع (۳/۵ متر) با طاق جناغی و دو سکوی نشیمن‌گاه درون ایوان است (تصویر ۶). علاوه بر این ورودی، ورودی دیگر در ضلع شرقی مسجد تعبیه شده است. این مسجد به صورت شبستانی در سه دهانه با ستون‌های مربع شکل با ارتفاع یک متر ساخته شده است. قوس‌ها از روی این ستون‌ها بر دیوار دو طرف سوارند. در پوشش شبستان از تاق جناغی استفاده شده است. مسجد فاقد تزیینات است و فقط در بعضی از قسمت‌ها طاقنماهایی با قوس جناغی درون دیوار ایجاد شده است. پوشش بنا گنبدی و در قسمت جنوب غربی محرابی^۱ فاقد تزیین با فرو رفتگی در درون دیوار کار شده است.

حمام: حمام از جمله ابنیه مهم شهری و روستایی

از این نقطه گسترش پیدا کرده است و به احتمال در دوره صفویه شکل گرفته است.

مسجد جامع: مسجدها به دلیل جامعیت و اهمیت و تعدد و جایگاه والایشان، از اصلی‌ترین عوامل هویت‌دهنده کالبدی همه مجتمع‌های زیستی مسلمانان اعم از شهر و روستا بوده‌اند. این هویت بخشی، نه تنها در شکل و سیما که حتی از نظر صوتی و سایر تمهیداتی چون، عملکردی بودن و مرکزیت و مکان استقرار نیز اعمال می‌شد و نه تنها در مورد شهرهای مسلمانان که در مورد اجتماع مسلمانان و حضور تعدادی مسلمان در شهری که به شهر غیراسلامی معروف بوده و اکثریت ساکنان آن غیرمسلمان هستند نیز مصداق دارد و مشاهده مسجد به این حضور گواهی می‌دهد. مساجد اولین و شاخص‌ترین عناصر شهرهای مسلمانان بودند که نظر تازه واردین را به خود جلب می‌کردند (نقی‌زاده، ۱۳۸۷: ۱۶۱). توجه به نقش هویتی مسجد، یکی از ارکان طراحی‌ها و برنامه ریزی‌های شهری و

۱ طاقچه یا فرورفتگی در دیوار، بدان محراب گفته می‌شود و تقریباً شکل محراب شبیه به یک سپر استوانه‌ای شکل است. بی چون و چرا از هنرهای مقدس اسلامی است و در عمل از عوامل عادی آداب دینی شده است (بورکهارت، ۱۳۶۵: ۹۶). محراب از ریشه حرب و به معنی مبارزه با شیطان است (شاطریان، ۱۳۹۰: ۲۰۳). محورترین بخش در مسجد محراب است. این واژه در لغت به معنای جنگ و جهاد است. و از دیدگاه راغب اصفهانی در الفدرات، محراب را از آن رو می‌گویند که محل جنگ با شیطان و هوای نفس است. از نظر فنی و نظری محراب نماینگر قلب

تصویر ۷. گرمخانه و خزینه حمام بافت قدیم تیغدر (عکس از حسین جوان، ۱۳۹۸)

محلات مختلف داشته است. اهمیت حمام و ظرافت و دقت در معماری آن را باید بیش از هر چیز، نشانه احترام به انسان در فرهنگ دانست. با توجه به اهمیت نظافت در اسلام حمام یکی از فضاهای مهم در شهرها و روستاهای ایران به شمار می‌رفته است؛ به همین دلیل حمام‌ها در ساختار بافت‌های قدیم از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده‌اند. بافت قدیم روستای تیغدر دارای حمامی در قسمت شمال شرق بافت است. این حمام شامل قسمت‌های مختلفی از جمله ورودی، پلکان، سربینه، میان‌در،

و غیر مذهبی بوده که معمولاً در مراکز محلات و یا در مجاورت راسته‌های بازار و یا گذرگاه‌های اصلی احداث می‌شده است (ثابتی، ۱۳۸۲: ۱۳۲) و بعد از مسجد، مدرسه و مجموعه بازار از مهم‌ترین بناهای شهری محسوب می‌شدند (کیانی، ۱۳۸۷: ۲۴۸). به همین دلیل از گذشته‌های دور تاکنون استحمام و پاکیزگی از اهمیتی ویژه برخوردار بوده است و با مطالعه شهرها و روستاهای ایران به این مهم پی می‌بریم که حمام در اکثر مناطق زیستی وجود داشته و نقش اساسی در شکل‌گیری مناطق مسکونی و

مسجد و موقعیت دیوار رو به قبله است (همان: ۲۴۷). در قرآن کریم واژه محراب به‌عنوان پناهگاه است. قرآن مجید این واژه را در توصیف نهانگاهی در معبد اورشلیم آورده است؛ که در آن مریم عذرا برای انزوا گرفتن و دعا در آمد و فرشتگان به او روزی می‌رسانیدند (بورکهارت، ۱۳۶۵: ۹۷). شکل محراب قطع نظر از نام آن، ما را به یاد عبارتی دیگر از قرآن کریم در سوره نور می‌اندازد که حضور الهی در جهان یا در دل آدمی با نور چراغ در طاقچه مقایسه می‌شود: *اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ* خدا نور آسمان‌ها و زمین است. مثل نور او، مانند طاقچه‌ای است که در آن چراغی است و چراغ در شیشه‌ای است و شیشه گویي ستاره درخشانی است که از درخت پر برکت زیتون افروخته‌اند. مقایسه میان محراب و طاقچه آشکار است و آن تأکیدی است بر اینکه چراغ را در گوشه نیايشگاه آویزند (همان: ۹۸). کلمه محراب در سوره مریم و سوره آل عمران آمده و به معنی اطلاق یا مکان بخصوصی است که در آن نماز به پا می‌داشتند و از طرفی به‌عنوان مقدس‌ترین محل در مسجد که نماز به سوی آن اقامه می‌گردد، تعیین شده است (عارفی، ۱۳۷۴: ۱۳۷). به‌طورکلی کلمه محراب، چهار مورد در قرآن مجید آمده است، که به معنی منزلگاه و عبادتگاه و جایگاه نماز به کار برده شده است و این کلمه در ادبیات فارسی نیز جایگاه خاصی دارد و به معنای قبله و جایگاه نماز، و به منظور تشبیه ابروی یار، به کمان و قوس بالای محراب به کار برده شده که از تقدیس و جاذبه نیز برخوردار است (تفضلی، ۱۳۷۴: ۱۲۹).

تصویر ۸. ایوان ورودی آب انبار محمدعلی و ورودی مسجد در کنار آب انبار (نگارندگان، ۱۳۹۶)

قسمت اصلی آب انبار، مخزن آب آن است و این مخزن در همه مناطق ایران در زیر زمین حفر شده است. ساخت مخزن آب انبار در زیر زمین از دو جهت اساسی مورد توجه بوده است: نخست آن که به کمک توده‌های خاک فشرده پیرامون منبع، به میزان بسیار زیاد بر قدرت دیوارها افزوده گردد و دیگر آن که به کمک عایق طبیعی خاک دور مخزن، از میزان نفوذ گرما در هنگام تابستان و گرم شدن آب جلوگیری به عمل آید (ورجاوند، ۱۳۶۷: ۱۵۸). هم چنین وقتی مخزن آب انبار پایین‌تر از سطح زمین باشد، آب نهر و قنات را به راحتی می‌توان به روی آن سوار نمود. به عبارتی برای آب‌گیری آن نیازی به نیروی الکتریسته یا باد و... نیست (قبادیان، ۱۳۹۰: ۳۰۷). معمولاً مخزن این آب انبارها در فصل زمستان از آب قنات و باران پر و هر ساله مخزن آب انبار لایه‌روبی می‌شده است. در بین سه آب انبار بافت قدیم روستای تیغدر آب انبار محمدعلی که کنار رودخانه و

گرمخانه (تصویر ۷) و گلخن و تمام عناصر مختلف در معماری حمام را می‌توان در این بنا دید. این حمام در گذشته به صورت زنانه و مردانه در ساعت‌های مشخص مورد استفاده ساکنان بوده و آب آن از قنات روستای تیغدر تامین می‌شده است. سوخت حمام علاوه بر هیزم از تپاله‌های حیوانی نیز بوده است.

آب انبار: روستای تیغدر یکی از روستای اقلیم گرم و خشک ایران محسوب می‌شود، به همین جهت کمبود آب در این مناطق به ویژه در فصل تابستان موجب شده است که ساکنان آن برای نیاز آب مصرفی در فصل تابستان، آب انبارهایی بسازند. در بافت قدیم روستای تیغدر سه آب انبار به نام آب انبار محمدعلی (مندلی) (تصویر ۸)، آب انبار حاجی (تصویر ۹) و آب انبار رقیه ساخته شده است. عناصر معماری این آب انبارها شامل ایوان یا سردر ورودی، پلکان، پاشیر و مخزن است.

تصویر ۹. آب انبار حاجی (عکس از حسین جوان، ۱۳۹۸)

قرار گرفته است (تصویر ۶) از لحاظ وسعت و اندازه بزرگتر است و نسبت به دو آب انبار دیگر قدیمی تر است. از جمله نکات جالب توجه این آب انبار ساخت فضای کوچکی در سمت راست ایوان بنا به عنوان مسجد و استراحتگاهی برای ساکنان و مسافران است. این آب انبارها مربوط به دوره قاجار و پهلوی اول است. این آب انبار فاقد عنصر معماری شاخصی است و فقط در سردر آب انبار حاجی تزیینات آجرکاری به صورت دندان موشی به کار رفته است (تصویر ۹).

آسیاب: آسی که با آب گردد، آسیاب گویند؛ مخفف آس آب (زمچی اسفزاری، ۱۳۳۸: ۲۳۴). رکن اصلی آسیاب یک چرخ چوبی است که با نیروی آب می گردد. چرخ (توربین آب) که به آن «پَر» هم می گویند، به سنگ رویی آسیا وصل است و آن را می گرداند. چرخ محوری استوانه‌ای دارد که در یک سر آن نوکی فلزی و بر سر دیگرش میله‌ای آهنی فرو شده و پره‌هایی به سطح دور آن وصل است. این چرخاب زیر سنگ‌های آسیا کار گذاشته می شود. طرز قرار

گرفتن چرخاب زیر سنگ‌های آسیا کار گذاشته می شود. طرز قرار گرفتن چرخاب چنین است که نوک فلزی سر پایین محور در سوراخ سنگی که بر کف آب قرار داده شده. فرو می رود و میله آهنی سر بالای آن از میان سنگ ثابت زیرین آسیا می گذرد و در گلولی سنگ گردان آسیا محکم می شود (بلوکباشی، ۱۳۶۷: ۳۷۳). در انتهای تنوره سوراخی باریک بود، آبی که در این تنوره داخل می شد، با فشار پره‌ها، چرخ چوبین را که در برابرش بود می گردانید؛ و با گردش چرخ، سنگی عظیم، که بر بالای میله وسط آن چرخ کار گذارده شده بود، به چرخش درمی آمد و این سنگ گردان بر سنگی ثابت که زیر آن قرار گرفته بود، مماس بود و دانه‌ای که از سوراخ سنگ گردان بین این دو سنگ قرار می گرفت، آرد می شد و از اطراف سنگ زیرین فرو می ریخت و در محفظه‌ای قرار می گرفت (راوندی، ۱۳۸۲/۳: ۲۶۱). همان طور که گفته شد این نوع آس‌ها با نیروی آب کار می کند. در کل این آسیاب‌ها از قسمت‌های مختلفی از جمله جوی انتقال آب، تنوره، اطاقک آرد گندم و ملحقات آن، اطاقک وزن و انبار گندم، مردخانه،

تصویر ۱۰. نمای کلی از فضاهای معماری و تنوره آسیاب قربان (عکس از حسین جوان، ۱۳۹۶)

طویله و... تشکیل شده است. قنات روستای تیغدر در گذشته آب فروانی داشته به طوری که در مسیر قنات روستای تیغدر که از شمال شرق روستا به سمت زمین‌های کشاورزی در امتداد است، چندین آسیاب به نام‌های آسیاب تُل او (آب) تیغدر، آسیاب سُرخو تیغدر، آسیاب بیگ تیغدر، آسیاب قربان (قربو، تصویر ۱۰) تیغدر، آسیاب میر سلیم تیغدر، آسیاب تَه رود تیغدر و آسیاب پایین تیغدر ساخته شده است. این آسیاب مربوط به مالکان خصوصی است و به مرور زمان و بر اثر حوادث طبیعی و انسانی این آسیاب رو به تخریب است که با مرمت آن می‌توان از نابودی آن پیشگیری کرد.

سباباط: از جمله فرم‌های مورد استفاده در اقلیم گرم و خشک ساخت سباباط^۱ در گذرهاست. در گذشته سباباط به کلیه بناهایی که به منظور آسودن

۱ پوشش رهگذر (منتهی الارب) (آندراج). بالائی که زیر آن راه بود (مهذب الاسماء). پوشش و سقف. پوشش بازار. سقف میان دو دیوار که زیر آن راه بود. راهگذری میان دو خانه که از آنجا از خانه‌ای به خانه دیگر عبور کنند (اقرب الموارد). در لهجه لارستانی طاقی که در معابر و بین کوچه‌ها از طرف نیکوکاران ساخته می‌شود (فرهنگ لارستانی) (دهخدا، ۱۳۳۹: ۱۰). جزء اول آن آسا به معنای آسایش و جزء دومش پسوند بات نمودار ساختمان، بنا، آبادی و عمارت است (پیرنیا، ۱۳۹۲: ۲۳۱).

تصویر ۱۱. نمونه‌ای از ساباط‌های بافت قدیم روستای تیغدر (عکس از حسین جوان، ۱۳۹۸)

زمستان و تابستان و همین‌طور نگهداری دام و علوفه و سایر نیازها ساکنان ساخته شده، بر اثر تابش شدید آفتاب و سایر عوامل اقلیمی که اشاره شده سقف همه فضاهای مسکونی گنبدی و دیوارهای قطور و همین‌طور خانه‌های حیاط دار با حوض آب و درختکاری است و خانه‌هایی که از سه جهت با خانه‌های دیگر احاطه شده و فقط یک ضلع آنها در معرض تابش خورشید قرار داشته، همه از فضای به نسبت وسیع مستطیل شکل برخوردارند. معماران بومی با توجه به شرایط اقلیمی از مواد و مصالحی استفاده کرده‌اند که با محیط خود سازگاری داشته باشد و با ساختن جرزها و دیوارهای ستبر خشتی به راحتی نفوذ سرما و گرما را به داخل بنا سد سازند. معمولاً از لحاظ ارتفاع فضاهای مسکونی در یک اندازه ساخته می‌شود. از جمله اینکه اکثر فضاهای مسکونی دارای تنوری داخل خانه‌ها و به‌ندرت دیده می‌شود، داخل کوچه‌های بافت این فضا تعبیه شده باشد. اکثر خانه‌ها مسکونی بافت قدیم روستای تیغدر در دو طبقه و اطراف یک حیاط کوچک ساخته شده است و از آنجاکه در گذشته چند خانواده در یک خانه زندگی می‌کرده‌اند، این خانه دارای

مشورت ساکنان نیز بوده است. ساباط نقش ارتباطی با محلات مختلف و دسترسی به مراکز محلات و حتی بازار و در بعضی موارد به‌عنوان یک فضای ورودی برای یک و یا چند خانه طراحی شده است (محمودی‌نسب و دیگران، ۱۳۹۵). وجود چنین فضاهایی باعث بالا رفتن حس همبستگی میان ساکنان یک محله و ارتقاء حس همسایگی میان افراد ساکن در ملک‌های هم‌جوار می‌شود (محو، ۱۳۸۴: ۳۲۸). بعضی از این ساباط‌ها امروزه به‌دلیل عدم شناخت از معماری گذشته تخریب شده است. به‌دلیل قرارگیری زمین‌های کشاورزی روستا در ضلع شرقی روستا و اینکه بافت در امتداد این زمین‌ها از شمال به جنوب کشیده شده است، شاهد این امر هستیم که در بعضی از قسمت‌های بافت ساباط‌های در جهت غربی-شرقی ایجاد شده که دسترسی ساکنان بافت به زمین مزروعی را راحت‌تر و مسیر راه را کوتاه می‌کند (تصویر ۱۱).

فضاهای مسکونی: خانه‌های بافت قدیم روستای تیغدر با توجه به نیاز و اقلیم منطقه ساخته شده و فضاهای مسکونی جهت اسکان در فصل

تصویر ۱۲. استفاده از طاق و نویزه در فضاهای معماری بافت قدیم روستای تیغدر (عکس از حسین جوان، ۱۳۹۸)

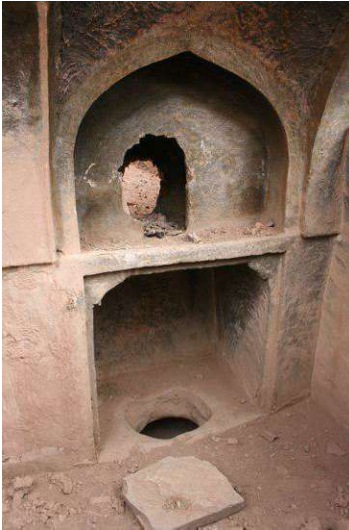

تصویر ۱۳. استفاده از نقاشی، آجرکاری دندان موشی، نقش‌های هندسی و گیاهی و شومینه در بافت قدیم روستای تیغدر (عکس از حسین جوان، ۱۳۹۸)

یکی از ویژگی‌های مهم معماری اسلامی ایران است. نکته دوم در مورد فن ساختمان این سازه است که نسبت به زمان خود روش پیشرفته‌ای است (معماریان، ۱۳۶۷: ۲۷). از جمله پوشش‌ها و قوس‌های تزئینی در بافت قدیم روستای تیغدر می‌توان به پوشش طاق هلالی، جناغی (تصویر ۱۲)، خنچه پوش و... اشاره کرد. از لحاظ تزئینات هم، تزئینات اندکی در معماری فضاهای بافت به کار رفته و در بعضی از اطاق‌ها تزئینات نقاشی (گیاهی و هندسی)، آجرکاری، گچبری و همین‌طور کاربردی و

اطاق‌های زیادی است و بعضی از عناصر خانه همچون مطبخ، سرویش بهداشتی، طویله، انبار و... به‌طور مشترک مورد استفاده قرار می‌گرفته است.

از جمله خصوصیات معماری اقلیم گرم و خشک، سقف‌هایی با طاق‌های قوسی و گنبدی است. اهمیت قوس‌ها را در معماری اسلامی ایران می‌توانیم از دو جهت بررسی نماییم، در حله اول کاربرد این سازه در مقیاس بالا و تنوع در اشکال آن، این تنوع در اشکال هندسی که در بطن خود مسائل ایستایی را نیز به همراه دارد.

تصویر ۱۴. طاقچه تزئینی و حفره‌ای در کف فضای طاقچه جهت ذخیره غلات (عکس از حسین جوان، ۱۳۹۶)

خشت نسبت به دیگر مصالح بیشتر به کار رفته است، به‌ویژه اینکه در در ساخت دیوار و پوشش بناها بیش‌ترین کاربرد را دارد و از آجر به ندرت در فضاهای معماری به‌ویژه در پوشش بعضی از فضاهای مسکونی و بناهای عام‌المنفعه (حمام و آب انبار) کاربرد را داشته است. به دلیل قرارگیری بافت قدیم روستا تیغدر حاشیه رودخانه از سنگ بستر رودخانه نیز در ازاره، دیوار و به ندرت در پوشش بعضی از فضاهای معماری به کار رفته است. از دیگر مصالح به کار رفته در بناها می‌توان به ملات گاهگل، گچ و ساروج اشاره کرد. رنگ روشن خاک بهترین رنگ مصالح انتخابی در منطقه گرم و خشک است. نکته حائز اهمیت دیگر در امر ساخت بنا، ضخامت مصالح کار است، ضخامت دیوارها نیز به گونه‌ای است که بتواند در مقابل تابش طولانی

همین طور بخاری دیواری با تزئینات در اطراف آن دیده می‌شود. در خانه‌های بافت قدیم روستای تیغدر علاوه بر خمره، در کف فضاهای مسکونی حفره‌هایی به صورت دستکند، ایجاد شده که جهت ذخیره غلات به ویژه گندم استفاده می‌شده است (تصویر ۱۳).

آرامگاه بی‌بی عصمت و بی‌بی عفت: این آرامگاه در شمال غرب روستا و در کنار رودخانه فصلی روستا قرار دارد (تصویر ۹)، به فاصله ۵۰ متری جنوب غربی فعلی این آرامگاه بقایای بنایی از سنگ و ملات خاک و گچ و آهک دیده می‌شود که اهالی محلی معتقدند، در ابتدا این دو بی‌بی در این مکان دفن بودند و بعد از تخریب این فضا توسط سیل، دو امامزاده در مکان فعلی دفن می‌شود، بنای فعلی در دوره پهلوی اول از مصالح سنگ و آجر ساخته شده و طی دوران معاصر نیز تعمیراتی بنا داشته و همین‌طور فضاهایی در اطراف آن ساخته شده است. از جمله نکات جالب توجه در رابطه با این امامزاده وجود درخت انجیری در شمال شرق بنا قرار دارد که مورد تقدس اهالی است و عقیده دارند که ضربه‌زدن به درخت و بریدن آن موجب عاقبت شومی است و اهالی برای برآورده شدن حاجت خود به درخت پارچه‌هایی می‌بستند.

مصالح بافت قدیم روستای تیغدر

مصالح ساختمانی در هر شرایط آب‌وهوایی متناسب با همان محیط و اقلیم است، به‌طوری‌که در آب‌وهوای گرم و خشک مورد مطالعه از مواد و مصالحی استفاده می‌شود که با محیط سازگار و قابل دسترسی آسان باشد و تنها بناهای می‌توانند با محیط خود به تعادل برسند که با مصالح این اقلیم ساخته شده باشند. در بناهای مورد مطالعه

تصویر ۱۵. موقعیت آرامگاه جدید و قدیم بی‌بی عصمت و بی‌بی عفت (عکس از حسین جوان، ۱۳۹۸)

می‌باشد. همچنین در ساخت گذرهای روستا نیز دارای کوچه‌های پر و پیچ و خم، کم عرض و ساباط‌های جهت آسایش ساکنان بافت ساخته شده است. برای پوشش بناها از انواع قوس‌ها از جمله، قوس‌های جناغی، خنچه‌پوش، هلالی و... که با خشت خام و به ندرت آجر پوشش شده است. انواع پوشش‌ها مانند طاق، گنبد و کاربندی هر کدام در جای خود و برای تامین کارکردی معین مورد استفاده قرار می‌گرفت. در پایان برای جلوگیری از تخریب و حفظ بناهای با ارزش بافت روستای تیغدر یکسری پیشنهادات ارائه می‌شود:

- در قدم اول باید این بافت را به‌عنوان یکی از بافت‌های با ارزش روستایی که در اقلیم گرم و خشک ایران جای گرفته است را ثبت ملی کرد و برای آن پرونده ثبتی تهیه شود.
- با تشویق مالکان به برگشت به بناهای خود و همین‌طور مرمت این آثار جهت حفظ این بافت و آینده‌ای روشن جهت جذب گردشگر به روستا اطلاع‌رسانی انجام داد.

نور خورشید مقاومت کند و این خود یک عامل بازدارنده در مقابل شرایط محیطی این اقلیم محسوب می‌شود. به‌طورکلی یکسانی مصالح به‌کاررفته در بنا باعث ایجاد نوعی وحدت در بافت‌های اقلیم گرم و خشک شده است.

برآیند

بافت تاریخی روستای تیغدر یکی از بافت‌های با ارزش نواحی کویری ایران است که شرایط اقلیمی از جمله تابش شدید آفتاب، سرمای زیاد، بادهای شنی، کمی آب و... موجب شده است، همچون بسیاری از شهرهای و روستاهای کویری، این بافت نیز به صورت بافتی منسجم، فشرده و متناسب با اقلیم گرم و خشک منطقه شکل بگیرد. این بافت شامل عناصر مختلف از جمله مسجد جامع، حمام، قلعه، آب انبار، آسیاب و فضاهای مسکونی است. در بررسی و مطالعه معماری این نوع اقلیم می‌توان دریافت که معماری این منطقه تحت تأثیر شرایط، یک معماری درون‌گرا است و شاخص اصلی معماری بومی این نوع اقلیم، درون‌گرایی آن

تصویر ۱۶. درخت انجیر امامزاده بی بی عصمت و بی بی عفت (نگارندگان، ۱۳۹۸)

- عدم نظارت به بافت قدیم روستا موجب شده که بسیاری از طرح‌ها، از جمله طرح هادی موجب تخریب قسمت‌هایی از بافت قدیم روستا شو، که این امر توجه بیشتر مسئولان زیربط را می‌طلبد.
- راه‌اندازی بعضی از عناصر بافت به‌عنوان موزه، از جمله حمام روستا که می‌تواند به‌عنوان موزه مردم شناسی بازدید کنندگان را با آداب و

رسوم روستا آشنا کند.

- اداره کل میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری استان خراسان جنوبی با دادن امتیازهایی برای ساکنان بافت و همین‌طور فرهنگ‌سازی در بین آنها از اقداماتی که موجب تخریب بناها شود، می‌تواند جلوگیری نماید.

کتاب‌نامه

الف) فارسی

- چاپخانه رشديه.
- ثابتی، الهه (۱۳۸۲). معماری حمام در میناتور ایرانی. کتاب ماه هنر. شماره ۶۳ و ۶۴: ۱۳۲ تا ۱۳۸.
- حبیبی، کیومرث؛ پوراحمد، احمد؛ مشکینی، ابوالفضل (۱۳۸۶). بهسازی و نوسازی بافت‌های کهن شهری. انتشارات دانشگاه کردستان و سازمان عمران و بهسازی شهری.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۳۹). لغت‌نامه دهخدا. تهران: انتشارات سیروس.
- راوندی، مرتضی (۱۳۸۲). تاریخ اجتماعی ایران - جلد ۳. چاپ دوم. تهران: انتشارات نگاه.
- زمچی اسفزاری، معین‌الدین محمد (۱۳۳۸). روضات الجنات فی اوصاف مدینه هرات. به تصحیح سیدمحمدکاظم امام. تهران: انتشارات دانشگاه
- بلوکباشی، علی (۱۳۶۷). واژه آسیا - دانشنامه بزرگ اسلامی - جلد ۱. انتشارات مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی.
- بورکهارت، تیتوس (۱۳۶۵). هنر اسلامی. چاپ اول. تهران: انتشارات صدای و سیمای جمهوری اسلامی.
- پیرنیا، محمد کریم (۱۳۹۲). آشنایی با معماری اسلامی ایران. چاپ بیستم. تهران: انتشارات سروش دانش.
- تفضلی، عباس علی (۱۳۷۶). قبله نمای مسجد، محراب. مجله مطالعات اسلامی، شماره ۳۵ و ۳۶: ۱۴۴-۱۲۹.
- توسلی، محمود (۱۳۶۰). ساخت شهر و معماری در اقلیم گرم و خشک ایران، چاپ چهارم، تهران:

تهران.

سلطان‌زاده، حسین (۱۳۶۸). واحدها و محله‌های مسکونی در شهرهای ایران. شهرهای ایران، جلد ۳. به‌کوشش محمدیوسف کیانی، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.

شاطریان، رضا (۱۳۹۰). تحلیل معماری مساجد ایران. تهران: انتشارات نور پردازان.

عارفی، هادی (۱۳۷۴). بررسی نقوش گیاهی در هنرهای اسلامی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس. منتشر نشده.

عمرانی، بهروز، اسمعیلی سنگری، حسین (۱۳۸۵). بافت تاریخی شهر تبریز. تهران: انتشارات سمیرا.

قبادیان، وحید (۱۳۹۰). بررسی اقلیمی ابنیه سنتی. چاپ هفتم. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

قلی‌نژاد، مستنصر (۱۳۹۵). بررسی باستان‌شناختی بخش سده، شهرستان قاینات. بیرجند: آرشیو اداره کل میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری خراسان جنوبی. منتشر نشده.

کیانی، محمد یوسف (۱۳۸۷). معماری ایران دوره

اسلامی. تهران. چاپ ششم. انتشارات سمت.

محمودی‌نسب، علی اصغر؛ تقوی، عابد؛ خدادوست، جواد (۱۳۹۵). تأثیر اقلیم بر شکل‌گیری عناصر معماری نواحی گرم و خشک؛ مطالعه موردی معماری ساباط‌های بافت تاریخی شهر بیرجند. مجموعه مقالات گردآوری شده توسط بهرام عنانی و رضا خزایی. چاپ اول. بیرجند: انتشارات چهار درخت.

محو، نیلوفر (۱۳۸۴). ساباط در سرمایه‌های فضای شهری در اقلیم گرم و خشک. مجموعه مقالات سومین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران، جلد ۲. تهران: انتشارات رسانه پرداز.

معماریان، غلامحسین (۱۳۶۷). نیارش سازه‌های طاقی در معماری اسلامی ایران، جلد ۱. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی دانشگاه علم و صنعت ایران.

نقی‌زاده، محمد (۱۳۸۷). شهر و معماری اسلامی. تهران: انتشارات مانی.

ورجاوند، پرویز (۱۳۶۷). آب‌انبارهای در معماری ایران - جلد ۲. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.

درگذشتگان ایران‌شناسی

آرشاک ایروانیان

پژوهشگر فرهنگ و زبان‌های باستانی

۱۲۰

رابرت هنری دایسن

رابرت دایسن یکشنبه ۲۷ بهمن ۱۳۹۸ برابر با ۱۶ فوریه ۲۰۲۰، در ۹۳ سالگی درگذشت.

دایسن که در سال ۱۹۲۷ زاده شده بود پس از تحصیل در رشته باستان‌شناسی در سال ۱۳۳۴ سرپرستی پروژه باستان‌شناسی حسنلو را به دوش گرفت و در مجموع ۱۴ فصل کاوش در این منطقه انجام داد.

دایسن تجربه کاوش باستان‌شناسی در شوش، آریحا در فلسطین، نیپور در عراق را در کارنامه دارد. دایسن از سال ۱۹۷۹ تا ۱۹۸۲ رییس دانشکده هنر و علوم دانشگاه پنسیلوانیا و از سال ۱۹۸۲ تا ۱۹۹۴ مدیر موزه دانشگاه پنسیلوانیا بود. او همچنین رییس مؤسسه باستان‌شناسی آمریکا بود.

“Contents”

Article

Ahura Mazda and Shapur II? A Note on Taq-I Bustan I, The Investiture of Ardashir II Bruno Overlaet, Persian translated by Sajjad Bahramian	4
Remarks on Late Sasanian Art: The Figural Capitals at Taq-e Bostan Matteo Compareti, Persian translated by Shahin Aryamanesh	20
A Wandering Masterpiece in Closet: Brass Ewer of Zanjan Archaeological Museum Ali Norallahi	34
The Sphero-conical Vessel: A Difficult Interpretation between Historical Sources and Archaeology S. Pradines, Persian translated by Mohsen Saadati	64
Archaeological Survey of Zahan and Shaskuh Sections of Zirkuh County of South Khorasan Mohammad Farjami & Ali Asghar Mohmoodi Nasab	74
Archaeological Survey of the Historical Context of the Village of Tighdar in Qaen Ali Asghar Mahmoodi Nasab & Esmaeil Marofi Aghdam	103

Obituary

Robert Henry Dyson Arshak Iravanian	120
---------------------------------------	-----

Critique and Book Review

Decline and Fall of the Sasanian Empire ... Arshak Iravanian	121
--	-----

Reports

Memordom of Reza Mostofi Fard	125
First International Conference of the Society of Iranian Archaeology: “Cultural Interactions, Continuity and Disruption”	131
Seventeenth Annual Sympoaium on the Iranian Archaeology	136
Statement by the Society for Iranian Archaeology	142

ایران ورجاوند

○ ○ ○ ○ ○
| Iran-e Varjavand (Glorious Persia) |
| Persian Journal Of Iranain Studies |
| Vol. 2, No.3, Autumn & Winter 2020 |

Concessionaire, Manager in Charge
and Editor-in-chief:
| Dr Shahin Aryamanesh |
Managing Editor: **Houshang Rostami**

 Tehran, Iran, Post box: 14515-569
 www.iranvarjavand.ir
 Iranvarjavand@hotmail.com
 +98 9395969466

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior permission in writing, from the publisher.

With Contributions by
| Tissaphernes Archaeological Research Group |

Persian Journal of Iranian Studies | Vol. 2 | No. 3 | Autumn & Winter 2020

ایران ورجاوند

Iran-e Varjavand
(Glorious Persia)

- ◆ Remarks on Late Sasanian Art: The Figural Capitals at Taq-e Bostan
- ◆ Archaeological Survey of the Historical Context of the Village of Tighdar in Qaen
- ◆ A Wandering Masterpiece in Closet: Brass Ewer of Zanjan Archaeological Museum
- ◆ Ahura Mazda and Shapur II? A Note on Taq-I Bustan I, The Investiture of Ardashir II
- ◆ Archaeological Survey of Zahan and Shaskuh Sections of Zirkuh County of South Khorasan
- ◆ The Sphero-conical Vessel: A Difficult Interpretation between Historical Sources and Archaeology